

III. Kopácsi István Egyháztörténeti Vetélkedő Erdőd - 2014. május 10.

"Hozzád emelem, Uram, lelkemet!" (Zsoltárok 25,1)

2014-04-26 (módosítható) – megyei szakasz

Az egyházmegye ifjúsági előadója szervezi meg a megyei elődöntőt, tetszés szerint. Amennyiben igénylik a szervezők, 40 villámkérdést a vetélkedő napján elküldünk.

Csak az alábbi anyagból lehet kérdezni. Az anyag megértésében a felkészítő lelkipásztorok segítenek.

4 fős csapatok jelentkezhetnek. Egy gyülekezetből több csapat is benevezhet. Felső korhatár 25 év, teológus és történész nem versenyezhet.

A megyei szakasz győztese és második helyezettje továbbjut a kerületi döntőbe, amely Erdődön kerül megrendezésre. A döntőn (nem versenyzőként) részt vehetnek azok is, akik nem jutottak tovább, ugyanis ifjúsági találkozónak alakul át az esemény az eredményhirdetés után.

2014-05-10 – kerületi szakasz

Az anyag ugyanaz marad a nagy döntőre is. A kikérdezés módja mindenki számára meglepetés.

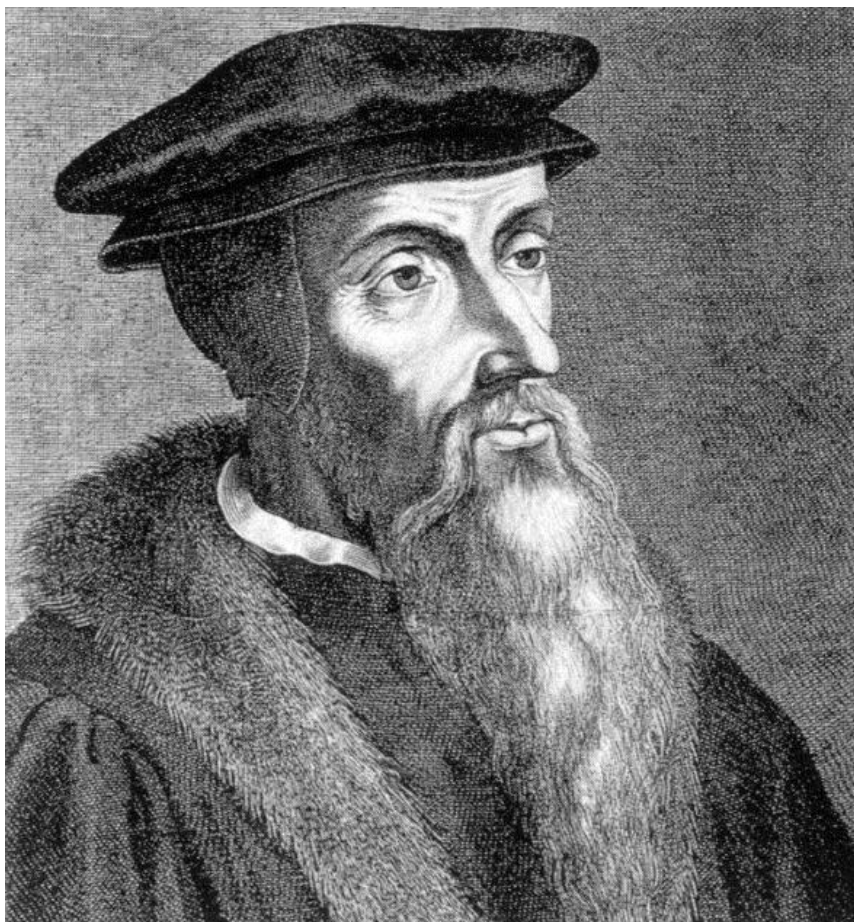
A döntőn a jókedv „kötelező”!

Érdeklődni és kérdezni lehet:

Tel. 0740-48-33-75

Email: referdod@freemail.hu

Kálvin János (1509 – 1564)

Az egyházi élet hanyatlása, a pápai udvar erkölcstelen, züllött élete, a főpapok tobzódása, a szerzetesek henyélese és a hívekkel való nemtörődömsége, sok jóézésű ember méltatlankodását váltotta ki. A közvélemény egyre hangosabban követelte, hogy az egyházat reformálni kell, mégpedig fejében és tagjaiban egyaránt. Az általános közóhajnak engedve, összeültek a reformzsinatok. Ezek azonban – a pápák ellenállása miatt – sorra fiaskóval végződtek.

A humanisták – élükön Erasmussal – kíméletlen kritikával illették a henye főpapokat és tudatlan szerzeteseket. Az egyházi tant azonban érintetlenül hagyták, holott az élet romlásának éppen a Szentírástól messze eltávolodó tanrendszer volt az okozója.

A reformáció tüze, Luther fellépésével majdnem egy időben, legalább is nem sokkal utána – más országokban is fellobbant. Ezek között a legjelentősebb a svájci reformáció volt, amely nemsokára egész Európát áthatotta.

1. A svájci reformáció kezdetei. Zwingli Ulrich

Svájc önálló állami léte a XV – XVI. sz. fordulóján veszi kezdetét. A németajkú kantonok államszövetségre lépnek és az 1498-99-es sváb háborúban kivívják függetlenségüket. A kantonok között Zürich a legnépesebb (kb. 60 ezer lakossággal) és így természetesen a legerősebb is. A nagytanács már a reformáció előtt is erős befolyást gyakorolt az egyházi életre,

és sok tekintetben korlátozta a konstanzi püspök hatalmát (főleg túlzott anyagi követeléseivel szemben). A búcsúcédulák árusítását pedig már Luther fellépése előtt betiltotta.

A reformációt Zwingli Ulrich, a jeles humanista és reformátor kezdte el 1519-ben. A város híres templomában, a Grossmünsterben, evangéliumi szellemű igehirdetéseket tartott, amelyre tódult a nép. A következő évben kiadta reformtégeit, amely Luther szellemében, szembeszáll a mise, a tisztítóűz és a szentek közbenjárása tanával. („Kommentár a hamis és az igaz vallásról”). Átformálta az istentisztelet rendjét is, eltávolította a templomból a szobrokat és képeket. A miseáldozat helyett a két „szín” alatt való úrvacsorát vezette be. A nagytanács melléje állt és elfogadta Zwingli újításait. Nem sokára szövetségre lépnek Bernnel és Bázellel, akik szintén a reformáció útját választották. Zwingli azonban az úrvacsora kérdésében nem ért egyet Lutherrel. Vitatja Krisztus testi jelenlétét az úrvacsorában. Szerinte az úrvacsora emlékűnnep, amelyben az igaz bűnbánat a lényeges. Így aztán az 1529-ben összehívott marburgi kollokviumon szétválak a lutheri és a zwingliánus irány, nagy kárára a reformációnak. Zwingli nemcsak, mint reformátor, hanem mint hazafi is igen jelentős. Minden eszközzel küzdött azért, hogy honfitársai, szegénységük miatt ne legyenek kénytelenek zsoldosnak állni. Ez nem tetszett az öskantonoknak, amelyek amúgy is féltékenyen nézték Zürich erősödését. Az ellenségeskedést növelte, hogy Swyz, Uri és Unterwalden továbbra is pápista maradt. A kitörő háborúban Zürich, a kappelni csatában (1531) vereséget szenvedett. Zwingli, aki mint tábori lelkész részt vett az ütközetben elesett.

Zwingli halála a svájci reformáció megtorpanását jelentette. Ezt követte nem sokára a német birodalmi helyzet romlása is. Hogy a reformáció ügye mégsem szenvedett hajótörést, ez Urunk irgalmas döntésének köszönhető, aki éppen ezekben a legválságosabb időkben – amikor a rk. egyház is éledezni kezdett – egy olyan szellemi vezért állított csatasorba, aki tiszta evangéliumi látásával, törhetetlen akaraterével és rettenthetetlen bátorságával új lendületet adott a reformáció szent ügyének. Ő volt **Kálvin János**.

Mielőtt azonban Kálvin életének ismertetésébe kezdenénk, vessünk rövid pillantást a francia Svájcra.

2. Genf a reformáció küszöbén

A város a XVI. sz. elején politikailag a Savoyai nagyhercegséghez, egyházilag pedig a savoyai házból való püspökhöz tartozott. A herceg ki akarta terjeszteni hatalmát Genfre is. A függetlenségükre féltékeny genfiek azonban keményen ellenálltak, és Bernnel szövetségben, megfutamították a herceg csapatait. A város köztársasági alkotmányt fogadott el, és a vezetést a 200 tagú tanácsra bízta. 1530-ban már több templomban evangéliumi szellemű igehirdetést tartottak, és megszüntették a misézést. A berniek Farel Vilmost, a bátor és szókimondó reformátort küldték Genfbe, aki Viret Péterrel buzgón hozzálátott Genf reformálásához. 1535-ben, a tanács határozatban kimondta: „A pápista vallást ezennel töröljük és elfogadjuk a reformált vallást.” (Révész: Kálvin élete 52) Ez a reformáció azonban rendkívül felszínes volt. A genfi nép szabados erkölcsi felfogása messze állt a tiszta, puritán életviteltől. A város valósággal tobzódott a bujálkodásban, a fényűzésben és szerencsejátékokban. Az evangéliumi szabadságot úgy értelmezték, hogy most már minden szabad. Jellemző, pl. hogy a városi tanács a kéjhölgyeknek külön városrészt jelölt ki, vezetőjükül ún. „királynőt” választott, akinek – horribile dictu – az evangéliumra kellett esküt tennie! Az erkölcstelenséghez teljes hitelenség is társult. Farel dörgedelmes prédikációt kinevették, a vallás szent dolgaiból csúfot űztek. Érthető tehát, hogy Farel egészen elcsüggedt.

Ilyen körülmények között érkezett meg Genfbe Kálvin János.

3. Kálvin ifjúsága

Kálvin János 1509. július 10-én született az észak-franciaországi Picardia tartomány Noyon nevű kisvárosában. Apja Gerard Cauvin szigorú jellemű, művelt ember volt. (A Cauvin nevet később a latinus Calvinus név váltotta fel) A noyoni püspökség és káptalan ügyvivője lévén, gyermekeit a papi pályára szánta. Édesanyja az ősi nemesi Le Franc család leszármazottja, igen szép és kegyes asszony hírében állott. Házasságukból 7 gyermek született, de csak öten maradtak életben. Két bátyja, Károly és Antal a papi pályára lépett, Jánost is papnak szánta az édesapja. Ezt édesanyjuk is helyeselte. Az előkelő körökkel való kapcsolatuk révén elérték, hogy János a nemes Montmar fiúkkal együtt nevelkedhetett. Ez döntő hatással volt János arisztokratikus hajlamainak fejlődésére is. Apja azt is keresztülvitte a püspöknél, hogy a 12 éves fiú megkapja egy falusi plébánia jövedelmét. Ez tanulmányi ösztöndíj volt, de egyúttal a papi pályára való elkötelezést is jelentette. János 1523-ban, a Montmar fiúkkal Párizsba ment, hogy ott folytassa tanulmányait. Ebben nem kis szerepet játszott, hogy Noyonban pestis járvány tört ki, és a szülők nagyon féltették tehetséges fiukat. A De la Marche nevű iskolában kezdi meg tanulmányait. Az iskola jeles tanárától Cardier Marthurintól latint tanul és ebben kiváló előrehaladást tesz, aminek később igen nagy hasznát veszi. Erről az I Thesz levélhez írt kommentárja előszavában így emlékezik meg: „Isten gondviselésének köszönöm, hogy te voltál a tanítóm, s minden későbbi haladásomat úgy tekintem, hogy amelyet neked köszönhetek.”

A kitűnő Cordier keze alól nemsokára egy másik iskolába, a Montagu iskolába kerül. Ez az iskola hírhedt volt drákói szigoráról. A diákokat a legkisebb vétségért is megvesszőzték, és néha a korbács sem maradt el. Rabelais, a kiváló humanista azt írta erről az iskoláról, hogy a gyilkosoknak a börtönben jobb dolguk van, mint a tanulóknak ebben a kollégiumban. Legszívesebben felgyújtánám és a tanárait máglyára, küldeném. Kálvin – ha nehezen is – tűrte és szenvedte ezt a szigorú fegyelmet. A serdülő fiút így jellemzi egy korabeli író. „Szikár, törekeny testben, friss, élénk szellem lakozott. Befelé élő, visszahúzódó fiú volt, aki a tanulást nagyon komolyan vette”. Négyévi tanulás után, 19 éves korában megszerezte a licenciátust, ami akkor tanári képesítést jelentett. Dönteni kellett: hogyan tovább.

Apja, aki a papi pályára szánta, - a káptalannal való összezőrdülése után, megváltoztatta elhatározását, és a sikeresebb jogi pálya felé irányította fiát. Kálvin – kénytelen-kelletlen – elfogadta apja döntését. Orleansba utazott és 1529-ben beiratkozott a jogi egyetemre. Professzora L'Etoile, nagyhírű tudós (később a Sorbonne rektora) korán felismerte az ifjú rendkívüli képességeit és gyakran felkérte helyettesítésre is. Orleansból a bourgesi jogi egyetemre ment át, ahol a kiváló humanista Wolmar professzorral közelebbi kapcsolatba került. Wolmar a görög irodalom tanára, de szentírásban is járatos tudós, arra biztatja a fiatal Kálvint, hogy olvassa a Bibliát, mégpedig eredeti nyelven. 1531-ben apja súlyosan megbetegszik és nem sokára meg is hal. Így az apai kényszer, amely a jogi pályához kötötte megszűnt, és szabadon követhette szíve vágyát, hogy a teológiában szerezzen nagyobb jártasságot. Először a II. Kor levélhez ír rövid kommentárt, amit Wolmarnak ajánl. A professzor egy ezüst pohárral jutalmazza. Ezután lefordítja Seneca: De Clementina művét és magyarázatot is fűz hozzá, kihangsúlyozva a kegyelem gyakorlásának fontosságát. A 28 éves jogtudós, azonban mégsem mint teológus, hanem mint humanista áll előttünk.

4. Kálvin Párizsban

Az 1530-as évektől egyre erőteljesebben terjed a reformáció Franciaországban, különösen a király nővérének, Margitnak hathatós támogatása mellett. Több templom szószékén evangéliumi szellemű beszédek hangzanak el. A nép áhítattal hallgatja, de egyetemi tanárok és diákok is csatlakoznak a mozgalomhoz. A rk. oldal azonban észbe kap és sorompóba lép. Dühös kifakadások követelik, hogy el kell hallgattatni az eretnekeket, Margit hercegnőt pedig zsákba kötve a Szajnába kell fojtani.

Így álltak a dolgok Kálvin Párizsba érkezésekor. Egy tiszta szívű, erős hitű kereskedő, Forget István házában száll meg. (Forget később mártírhalált halt.) Lehet, hogy ennek az embernek a bizonyágtétele is hozzájárult Kálvin megtéréséhez? Ekkor még csak annyit látunk, hogy az evangéliumi ifjúsággal tart kapcsolatot. Kálvin, zárkózott természeténél fogva, ritkán beszél önmagáról, de bizonyos, hogy a Szentírás tanulmányozása egyre közelebb vitte a tiszta evangéliumhoz. Életének erről a döntő fordulatról mindössze egyszer beszél, mégpedig Zoltárok könyvéhez írt kommentár előszavában. „Gyermekkoromtól kezdve apám a teológiára szánt, de később úgy ítélte meg, hogy a jogtudomány gazdagabbá teszi azokat, akik gyakorolják. Ez volt az oka, hogy elszólított a filozófiai tudományoktól és jogot kezdtem tanulni. Ez nem igen volt ínyemre. Isten azonban titkos gondviselése által, végül más irányba fordította a gyepőt. Kezdetben igencsak ragaszkodtam a pápista babonákhoz, de egy hirtelen megtérés által Isten leigázta és engedelmességre kényszerítette szívemet. Bár lelkem nagyon kemény volt, az igazi kegyességből alig kóstitam valamit, máris lángoló buzgóság gyulladt fel bennem aziránt, hogy továbbhaladhassak abban.”

Kálvint ettől kezdve az a bizonyosság tölti el, hogy Isten elhívott gyermeke és az Ő kezéből többé nem ragadhatja ki senki. Ez a csodálatos átváltozás 1533 októberében történt Párizsban.

Ettől kezdve egy új Kálvin János áll előttünk, aki nemcsak a római egyházzal szakít, hanem a félutas humanista világnézettel is. Nemsokára lemond a biztos egzisztenciát jelentő papi jövedelméről is, hogy most már minden földi nyúgtól szabadon, az evangéliumi igazság bátor hitvallójává váljék. Még ez évben lehetősége nyílik a nyílt színvállásra. Az történt ugyanis, hogy barátját, Cop Miklós orvost az egyetem rektorává választják. Miklósnak november elsején kellett megtartania székfoglalóját. Népes közönség előtt el is hangzik a beszéd, de feltűnő módon egy szót sem szól a szentek tiszteletéről (holott mindenszentek napja volt), annál többet az evangélium nyílt megvallásáról. „Miért rejtegetitek az igazságot – kérdi, - mondjuk ki bátran: kinek akarunk tetszeni, Istennek, vagy embereknek? A világ üldözi azokat, és gonosztévőknek nevezi, akik megpróbálják elhinteni a szívekben a tiszta evangéliumot. De boldogok azok, akik derűs lélekkel viselik el az üldöztetést és a vele járó gyötrelmeket. Rajta keresztyének, törekedjünk minden erővel erre a boldogságra!

Ez a beszéd valóban a legtisztább evangélium, ami rk. szószéken elhangzott. Valószínű, hogy Kálvin írta, de az is lehet, hogy együtt dolgozták ki. A tanári kar egy része felhördült és azonnal följelentik Cop Miklóst a hatóságnál. Kiadják ellene az elfogatóparancsot. Cop Miklós elmenekül. Kálvin is gyanúba kerül, élete egy percig sincs biztonságban. Egyik nap, amikor éppen a Fortet kollégiumban tartózkodik, barátai lihegve rontanak be hozzá: - Menekülj! Morin rendőrtiszt már úton van a fogdmegekkel, hogy letartóztasson. Úgy látszik azonban, hogy elkéstek. A lépcsőn már hallatszik a rendőrök lábdobogása, amikor egyik barátja lepedőből kötelet csinálva, Kálvint egy kosárba ültetve, leeresztik az ablakon és mire a katonák az ajtót

betörnek, Kálvin már a következő utcáson befordul és eltűnik üldözői elől. Jó ideig bujkál a városban, végül egyik barátja segítségével vincelléruhába öltöztetve elmenekül a városból.

5. Kálvin bujdosása

Álnéven különböző helyeken bujkál, végül egyik barátjánál De Tillet Lajos angoulemi kanonoknál talál menedéket. A főpap gazdag könyvtára lehetővé teszi, hogy elmélyüljön a teológiában. Nagyon sokat dolgozik, néha még éjszaka is olvas, vagy ír. Valószínű, hogy az Institutio vázlatát itt készítette el. Egy-két alkalommal, - álnéven – a templomba is elmegy. Állítólag egyszer prédikál is. Még ez évben Neracba utazik, Navarrai Margit udvarába. A hercegnő bátor védelmezője az üldözött hugenottáknak (ekkor már így csúfolták az evangélium híveit). Sokan nála találnak menedéket. Itt találkozik Kálvin az idős Lefevre-rel, híres bibliafordítóval, aki franciára fordította a Szentírást. Lefevre helyeselte Kálvin nézeteit, de intette, hogy legyen óvatosabb és fogadja el Melanchton nézeteit. Kálvin nem sokáig tartózkodott a hercegnő udvarában. Hazament Noyonba, hogy lemondjon az eddig élvezett papi javadalomról, majd váratlanul újra megjelenik Párizsban, mit sem törődve a rá váró veszedelemmel.

Nem tudjuk, de igen valószínű, hogy Servet Mihály spanyol orvossal akar találkozni, aki nemrég kiadott könyvében a keresztyén hit alapját, a Szentháromság hitet támadta meg. Kálvin vitára hívja ki Servet-et. Servet színel fogadja, de a kijelölt helyen és időben nem jelenik meg.

Hogy miért? – nem tudjuk. Kálvin nem sokáig marad Párizsban, nem is igen tanácsos. Elmegy Poitiersbe, ahol van már egy élő hitű evangéliumi közösség. Kálvin részt vesz az összejöveteleken, amit rendszerint pincében tartanak.

Többször tart beszédet is, és inti a testvéreket, hogy óvakodjanak az anabaptisták túlzásaitól, és szilárdan álljanak meg az evangélium igazsága mellett.

1534 őszén Kálvin és De Tillet úgy érezte, hogy az országban maradniuk rendkívül kockázatos. Elhatározzák tehát, hogy kivándorolnak. Úticéljuk Bazel volt. Útközben azonban egyik kísérőjük ellopja azt a zsákocskát, amiben a pénzüket is tartották, így igen nehéz helyzetbe kerülnek. Végül hosszú és igen fárasztó utazás után megérkeznek Bazelbe.

6. Az Istitutio

Bazel Svájc virágzó kereskedelmi központja, hírneves reformátorok és humanisták lakhelye. Itt él Erasmus Rottedamus, a humanisták vezéralakja, a reformátorok közül pedig Oecolampadius, Capito, Grynesus és Vicet Péter is. Bazel nyomdája európai hírű, sok jeles mű jelenik meg, amit innen küldenek szét Európa különböző országaiba.

Kálvin elhatározta, hogy itt telepszik meg és írásaival fogja ezután a reformáció ügyét szolgálni. Az idő is sürget, mert 1535-ben válságosra fordult Franciaország hitsorszi helyzete. Az történt ugyanis, hogy néhány túlbuzgó atyafi, a misét támadó plakátokat ragasztott ki Párizs különböző pontjain, sőt a király hálószobája ajtajára is biggyesztettek egyet. Szerzőjük Marcourt Antal Neuchâtel lelkésze volt. A plakátok rendkívül éles hangon a misét támadták. „Igaz tanítások a pápás mise szörnyű... és elviselhetetlen tévelygéseiről, melyet a mi Urunk, egyedüli közbenjárónk és megváltónknak Jézus Krisztusnak szent vacsorája ellen találtak ki.”

Ferenc éktelen haragra lobbant. Rendeletet adott ki, amelyben az eretnekek letartóztatását, bebörtönzését és kivégzését rendelte el (Fontainableau ediktum). Megindult a

kegyetlen megtorlás. Akiket elfoghattak máglyára, küldték vagy pallossal végezték ki. Nem volt kegyelem sem nőnek, sem aggnak.

A szörnyű vérengzés híre egész Európában nagy felháborodást keltett. Különösen a német fejedelmek tiltakoztak, akik ebben az időben Ferenc szövetségesei voltak V.Károly császárral szemben. Ferenc igyekezett magát tisztázni: Ő csak a társadalmi rendet felforgató anabaptisták ellen lépett fel, akik felségsértők és hazaárulók. Kálvin úgy érezte, hogy hűtlenné válik Istennel szemben és gyáva az emberek előtt, ha hallgat. Ez ellen a hazug, szemérmetlen rágalomhadjárat ellen fel kell lépnie, és fel kell világosítani a külföldet, hogy Franciaországban ártatlan embereket gyilkolnak halomra csak azért, mert a tiszta evangéliumot követik. Megírja és 1536 tavaszán ki is adja remek könyvét az Istitutio Religionis Christianaet, amely tömör hitvallás és apológia az igaz keresztyén hit mellett. A könyvet elküldi Ferencnek, egyúttal levelet is mellékel hozzá. A királyt „hatalmas és dicsőségesnek, sőt a legkeresztyénibb királynak” nevezi, és arra kéri, hogy az evangélium híveit szegénységük és alacsony sorsuk miatt ne vesse meg. Járjon el ügyükben igazságosan, mert ezek az emberek, az ország leghűségesebb és legszorgalmasabb emberei. Hogy fogadta a király a könyvet, ha egyáltalán beleolvasott – nem tudjuk, de azt igen, hogy Európa-szerte óriási feltűnést keltett és rendkívüli örömet váltott ki. Kálvin neve egyszerre ismertté vált és sokan áldották Istent, hogy ilyen erős védőbástyát állított a Sátán és az evangélium ellenségeivel szemben. Barátja Bullinger Henrik, zürichi lelkipásztor azonban kételkedve fogadta, hogy Ferenc egyáltalán kezébe veszi-e a könyvet. Ugyan mit vársz ettől az istentelen és kicsapongó embertől?

7. Kálvin és Farel

Kálvin 1536 végén Renata ferrarai hercegnő meghívására Itáliába utazott. Útjára elkísérte De Tillet is. Ám nem sokáig marad Itáliában, újra visszamegy Franciaországba, hogy elrendezze családi ügyeit. Eladta noyoni földjeit és elindul Strassburg felé. Végleg szakított szülőföldjével, és többé nem is teszi lábát francia földre. A háborús események miatt meg kellett újirányát változtatni, ezért Lyonon keresztül indul Bazel felé. Kálvin terve az volt, hogy végleg letelepszik valamelyik svájci városban, és a tudománynak szenteli életét. Útja során azonban mindenképpen át kellett mennie Genfen. Mivel késő este érkezett a városba, megszállt a „Medvéhez” címzett fogadóban. Csak egy éjszakára gondolta. Isten azonban másként végzett felőle. Éppen lefekvéshez készülődött, amikor kopogtattak az ajtaján.

- Ki az? – kérdezte meglepetten.

- Én vagyok Farel Vilmos, Genf lelkipásztora. Kálvin kényszeredetten nyitott ajtót a késői látogatónak.

- Uram, bocsásd meg – lépett a szobába egy majdnem kétméteres óriás, - hogy ilyen későn zavarlak, de nagyon fontos ügy kényszerített erre.

Kálvin ámulattal nézte ezt a dörgő hangú embert. Úgy rémlett, hogy valamikor találkozott már vele. Hellyel kínálta, a férfi azonban állva maradt.

- Uram, bizonyára hallottad, hogy mi van a városban? Kálvin bólintott. ...amióta a város a reformációhoz csatlakozott, egyik multság a másikat éri. A kocsmák mindig tele vannak, a templomok pedig üresek. Az emberek isznak, kártyáznak, dorbézolnak, - se vége, se hossza a táncmultságoknak. Mintha az ördög bújt volna a genfiakbe.

- No és a városi tanács? Miért nem áll a sarkára?

- Uram, itt levegőnek nézik a tanácsot.

- No és te? Te sem tudod megfékezni az embereket?

- Hiába minden erőm, tudásom, engem is semmibe vesznek. Ha rájuk dörgök, kinevetnek. Azt mondják: most már minden szabad. Nem tud rajtuk senki segíteni, csak Isten ...és te! Azért jöttem, hogy arra kérjelek, maradj itt, segíts nekem, hogy a genfiak Isten népévé legyenek.

- Uram – mentegetőzött Kálvin – én fiatal vagyok ilyen óriási feladatra. Nem Nem ... ne is kérj ilyesmire. Kálvin háta megborsózkodott arra a gondolatra, hogy itt maradjon ebben a bünbarlangban. Farel arca egészen ellágyult, szemét előntötte a könny, szinte térdre esve könyörögni kezdett:

- Szeretett testvérem, édes fiam, ne hagyj magamra! Nézd, minden erőm elhagy, hitem összetörik, nem bírom már egyedül. Olyan fiatal erő kell ide, mint a tied.

- Szó sem lehet róla! Én még sokat szeretnék tanulni, csendben, békében, semhogy ilyen harcba belevethetném magamat.

Farel arca hirtelen megváltozott, szeme kigyúlt, hangja mennydörgővé vált:

- Hát akkor Isten átka legyen a te nyugalmodon és a te írószobád csendességén, ha ily nagy szükségben vonakodol segítségemre lenni!

Kálvint úgy érték ezek a szavak, mintha maga az élő Isten kiáltott volna rá. Tudta, hogy Isten akaratának szegül ellene, ha tovább is vonakodik. Csendesen lehajtotta fejét, és csak ennyit mondott: Legyen minden Isten akarata szerint.

8. Kálvin első genfi működése (1536 – 38)

Kálvinnak eleinte semmi hivatala sem volt. Fárel mellett, mint tanácsadó működött. Fárel csak annyit jelentett a tanácsnak, hogy „bizonyos Kálvin János elhatározta magát, hogy itt marad, és szolgálatát felajánlja az egyháznak, hogyha arra méltónak ítéltetik” (Révész i. m. 56).

Kezdetben a Szentírást magyarázta a Szent Péter templomban. Fizetéséről hónapokig szó sem esett. Végül Farel indítványára 6 tallért utaltak ki neki. Munkaköre azonban napról-napra bővült. A genfi zűrzavaros állapotok egyre sürgetőbbé tették, hogy mind több egyházi szolgálatot vállaljon. Jól tudta, hogy nem elég a templomokból kiűzni a hamis isteneket, a szívekből még inkább ki kell takarítani az istentelenséget. Nem elég az igazság ismerete, azt a gyakorlatba is át kell vinni. Ezért hozzálátott, hogy 21 pontban összefoglalja mindazt, amit egy evangéliumi hitű embernek hinnie kell. A tanács elfogadta és elrendelte, hogy aki Krisztus hívének vallja magát, tegyen esküt a hitvallásra. Ez 1537 elején meg is történt. Kálvin Istennek adott hálát ezért az első győzelemért. Ámde érezte, hogy ez kevés a zabolátlan genfi nép megfékezésére, a szétzilált egyházi állapotokat sürgősen rendeznie kell. Ezért megírta az egyházi cikkelyeket is, amelyben különös hangsúlyt kapott az úrvacsorától való eltiltás. Ha valaki rendetlen életet folytat, a gyülekezetet meg kell követnie, súlyosabb esetben pedig el kell tiltani az úrvacsorától. Kálvin Fárellel együtt vitte fel a szabályzatot a tanácsra, amit – ha nehezen is, - de elfogadtak. A bünbe újra visszaesőket a város főterén felállított szégyenfához kötötték ki, és nyakába akasztották a boros üveget, vagy a kártyát is. Egyik alkalommal a város egyik gazdag polgára került a szégyenfára. Nagy szenzáció volt, szinte az egész város kitódult, hogy szemtanúja legyen ennek a nem mindennapi látványnak. Az emberek kárörömmel nézték a kikötött férfit.

- Ez az igazság, a gazdag is bünhődjék úgy, mint a szegény ...

- Mit igazság? Hát vakok vagytok? Nem látjátok, hogy ezek a jöttment idegenek zsarnokoskodnak fölöttetek? Az emberek elhallgattak.

- Valami igazsága van – jegyezte meg valaki – kergessük el Fárelt és Kálvint a városból!

- Ha az olyan könnyen menne, - mögöttük áll az egész tanács.

- Hát akkor meg kell buktatni ezt a tanácsot, és olyan férfiakat kell választani, akik a mi embereink.

Teltek-múltak a napok és a hónapok. Az izgalom egyre nőtt a városban. És valóban a következő választáson, Kálvin ellenségei, a libertinusok győztek.

A hangulat egészen Fárel és Kálvin ellen fordult. Sokszor megesett, hogy csúfolódó dalokat énekeltek, sőt belóttek az ablakon is. Tetézte a bajt, hogy a berniek, akiknek nagy befolyása volt a genfiekre, ragaszkodtak ahhoz, hogy az úrvacsorát ne kenyérrel, hanem ostyával osszák. Fárel és Kálvin, - a Szentírásra hivatkozva, kereken megtagadta ezt. Erre a tanács eltiltotta őket a prédikálástól. A felizgatott tömeg Kálvin lakása elé vonult és ordítva halálát követelte.

Így jött el 1538 húsvétja.

A tömeg kardokkal és botokkal felfegyverkezve jelent meg a templomban. Farel túlharsogva a zsidongó tömeg hangoskodását odakiáltja: „A szent vacsorához hit kell, ti pedig káromoljátok az evangéliumot, szeretet kell, ti pedig botokkal és kardokkal vagytok itt, bűnbánat kell és ti mit műveltek az elmúlt éjszakán?” (Révész i. m. 73).

A feldühödött tömeg kivont karddal rohant a szószék felé. Hogy nem esett Fárel áldozatul a felizgatott emberek dühének, ez egyedül néhány jó barátnak köszönhető, akik a tömeggen áttörve Fárelt testükkel fedezve kimentették a bajból. Hasonló jelenetek játszódtak le a Szent Péter templomban is, ahol Kálvin, kezét a szent jegyek fölé tartva, kijelenti, hogy ostyával nem hajlandó úrvacsorát osztani.

Másnap összeült a 200 tagú tanács, és mindkettőjüket megfosztotta tisztségétől. Felszólították őket, hogy három napon belül hagyják el a várost. „Jól van ez így – mondta Kálvin – inkább Istennek kell engedni, mint embereknek. Ha embereknek szolgáltam volna, most boldogtalan volnék, de milyen jó, hogy annak engedelmessé lettem, aki nem vonja meg szolgálótól azt a jutalmat, amit megígért nekik. (Béza: Kálvin élete 22)

Fárel Nechâtelbe ment és ott is maradt élete végéig (1565). Kálvin Bázelen telepedett le, ahol Viret és Gryneus vendégszeretetét élvezhette.

9. Strassburg (1538 – 41)

Kálvin úgy érezte, hogy Bazel biztos menedékhely lesz számára, ahol ezután nyugodtan dolgozhat. Néha-néha eszébe jutnak a fájdalmas emlékek, azonban lassan megnyugszik, és ismét hozzáfog az íráshoz. „Csak arra törekedtem mindig, hogy könnyedén és világosan írjak” – vallotta.

Az Úr azonban újra beleszólt az életébe. Egyik nap levél jött a távoli Strassburgból, - atyai barátja, Bucer Márton írt. Arra kérte, hogy vállalja el a menekült francia hugenották lelki gondozását. Kálvint egészen felkavarta a levél. Dehogy megyek, hogy újra belevessem magamat egy áldatlan küzdelembe. Jó nekem itt a csendes Bázelen. Bucer azonban nem hagyta békén, újabb levelet írt: „Olyan vagy, mint az engedetlen Jónás próféta, - megfutamodsz a küldetés elől. Nem félsz az Úr Isten haragjától?” Kálvin nem habozott tovább, összepakolt és útra kelt. A menekült honfitársainak lett a lelkipásztora. Nincsteleneknek szegény papja. Fizetése olyan kevés volt, hogy könyveit kellett eladnia, ha kenyeret akart venni.

Strassburg határváros volt Németország és Franciaország között, így nem csak elválasztó vonal volt, hanem összekötő kapocs és közvetítő is a reformáció két irányzata között.

Kálvin nagy buzgalommal fogott hozzá a gyülekezet szervezéséhez. Naponta tartott istentiszteletet, emellett még a főiskolán is tartott előadásokat. Végigmagyarázta a Római levelet és arra törekedett, hogy hallgatói minél tisztább és alaposabb bibliai ismeretekre tegyenek szert. Előadásaira még Franciaországból is eljöttek, és nemcsak fiatalok, hanem idősebbek is leültek lábaihoz. Alig volt szabad perce, sokszor éjszakázott is, hogy szolgálatát teljesen be tudja tölteni. Átdolgozta és kibővítette az Institutiót, majd lefordította franciára is, és újra kiadta.

Bucertól átvette a strassburgi templomi szertartást és új elemekkel gazdagítva átdolgozta. Ennek központjában az igehirdetés állott, előtte és utána zsoltárekléssel. A zsoltárok jó részét Marot Kelemen szedte versebe, de Kálvin maga is próbálkozott verseléssel. Közben kemény harcot vívott a lepraként terjedő anabaptizmussal, és sikerült sokakat visszatérítenie a helyes útra. Köztük Jean Stordeurt is, a szektavezért. Stordeur azonban pestisben meghalt, özvegyét a művelt De Bure Idelettet később Kálvin feleségül vette.

Pontos és hiteles képet kapunk Kálvin egy napjáról, öreg barátjához, Fárelhez írt leveléből. „Amikor megjelent a küldönc, hogy elvigye könyvem első részét a nyomdába, 20 hasábot, kb. 80 oldalt kellett átolvasnom és kijavítanom. Ezután megtartottam órát a főiskolán, majd prédikáltam. Megírtam négy levelet, elsimítottam egy nézeteltérést és több mint 10 látogatót fogadtam, akik különböző kérdésekkel kerestek föl.”

A városi tanács nagyon megszerette Kálvint és megbecsülése jeléül, polgári joggal ruházta föl.

A városi tanács fölkerésére több birodalmi gyűlésen és hitvitán részt vett. 1539-ben a frankfurti gyűlésen találkozott először a népszerű és kiváló tudóssal Melanchton Fülöppel, Luther „jobbkezével”. Sok kérdésben egyetértettek, az úrvacsora kérdésében azonban nem tudtak egy nevezőre jutni. Bár Melanchton helyeselte Kálvin úrvacsorai nézeteit, de félnk természete miatt nem mert nyíltan színt vallani. Milyen más lett volna a reformáció jövője, ha a két irányzat egyesül. Luther Mártonnal azonban soha sem találkozott, de a nagy reformátort nagyra becsülte és Isten „kiváló apostolának” nevezte.

Kálvin kapcsolata Genffel ezután sem szakadt meg. Genfi barátaival tovább is levelezett, így pontos képe volt a genfi állapotokról, ami nem kis szomorúsággal töltötte el. A libertinusok szabadosága feje tetejére állította a dolgokat, a jó rend teljesen fölborult. Ezt a zűrzavaros helyzetet igyekezett kihasználni a klérus, amely mindig szeretett a zavarosban halászni. Sadolet érsek elérkezettnek látta az időt, hogy a genfiakat visszaédesgesse a pápás „akolba”. Hosszú hízelgő levelet írt a genfieliekhez, amelyben mézes-mázos szavakkal ecsetelte a genfieliek kiválóságát és cáfolta a reformáció igazságait. Már-már úgy látszott, hogy sikerül ravasz terve, amikor Kálvin értesült a fenyegető veszélyről. Azonnal tollat ragadott és feledve a régi sérelmeket ízekre szedte Sadolet okoskodásait. Sadolet leforrázva, elhallgatott.

Luther, amikor Kálvin írását elolvasta, így kiáltott fel: „No, ennek már van keze-lába. Hála az Istennek, hogy vannak még olyan férfiak, akik a pápaságnak megadják a végső döfést.” (Révész i. m. 93).

A libertinusok, Kálvin ellenségei azonban ezután sem nyugodtak. Titokban alkudozni kezdtek a savoyai herceggel és a lyoni püspökkel is a rk. vallás visszaállítása érdekében. Az összeesküvést azonban leleplezték. A reformációhoz hű polgárok rajtaütöttek az árulók fegyveres csapatán. Az egyik vezérük menekülés közben, lezuhant a kőfalon, a másik vezérüket, Philip Jánost – akinek döntő szerepe volt Kálvin száműzetésében – elfogták, halálra ítélték és kivégezték. A libertinusok bukása után mind sürgetőbbé vált a rend helyreállítása. És ki lett volna erre alkalmasabb, mint éppen Kálvin János. Már 1539-ben fölkereste egy baráti küldöttség és kérte visszatérését. Kálvin azonban kereken elutasította.

10. Küldöttség Strassburgban.

1541-ben, a tanács levélben kérte Kálvint a visszatérésre: „Atyánkfia, kitűnő barátunk és urunk, a legbuzgóbb indulattal ajánljuk magunkat neked ... az egyetemes tanácsunk nevében ... a legnagyobb szeretettel kérünk, hogy térj vissza hozzánk. Látjuk, hogy népünk felette igen óhajt tégedet, és mi gondoskodunk, hogy közöttünk megelégedett lehess. Genfnek syndikátusai és tanácsa”.

A levelet a város legtekintélyesebb polgárára, Perrin kapitányra bízták, hogy személyesen vigye Strassburgba. Kálvin azonban hajthatatlan maradt. „Inkább a keresztre, mint Genfbe” – válaszolta. (Révész i. m. 95).

A genfiak azonban nem nyugodtak bele az elutasító válaszba, és most már testületileg keresték föl. A népes küldöttség láttán Kálvin nagyon elérzékenyült és csak nehezen tudta visszafojtani könnyeit. A követek is sírtak, nagyon megható volt ez a találkozás. Végül is engedett, de szíve továbbra is nyugtalan maradt.

Erről így emlékezik meg barátjához, Virethez írt levelében: „Nincs a földkerekségen olyan hely, amelytől annyira félnék”. Egy másik levélben pedig ezt írta: „Midőn az Úr megkönnyörült ezen a városon és a fenyegető zavarokat lecsendesítette, kényszerítve lettem – vágyam ellenére – egykori állásomat ismét elfoglalni, ...mert, annyira szívemen feküdt a gyülekezet boldogsága, hogy azért örömet adtam volna magamat halálra is”. (Fárelhez írt levél). (Latinul Cor meum mactatum Domine in sacrificium offere –Szívemet égő áldozatul neked adom Uram) „Hogy ezt mennyi könnyhullatás közt tettem, Isten a bizonyúságom nekem”. (Révész i. m. 98)

1541. szeptember 13-án érkezett meg Kálvin Genfbe. Fogadására ünnepi követet küldtek eléje, aki bevezette a városba. A tanács és a nép, ujjongó örömmel fogadta: Isten hozott, Isten hozott.

Számára kertes családi házat rendeztek be, közvetlenül a Szent Péter templom mellett. Fizetését évi 500 arany forintban állapították meg, amihez természetbeni járandóságként 12 mérő gabona és két hordó bor is járult. Ez valóban, abban az időben, igen magas jövedelem volt, ami bőven fedezte kiadásait és a vendéglátás költségeit is. (A Francia hitsorsosai sokszor az asztalánál étkeztek).

11. Újra Genfben (1541-1564)

Kálvin azzal a szilárd elhatározással tért vissza Genfbe, hogy a kis állam teljes reformációját végrehajtsa. Nemcsak a tiszta tant, hanem magát az életet is Isten uralma alá hajtja. Mert mit ér a tan, ha nincs mögötte Istennek tetsző élet?

Ezért már másnap megjelent a tanácsban és előadta terveit. A syndikusok helyeselték a szabályzatot és kidolgozására 6 tagú bizottságot, neveztek ki, hogy Kálvin intenciója szerint részletesen dolgozzák ki azt. Tíz nap alatt el is készült a 168 cikkelyből álló Ordonnances ecclesiastiques (Egyházi Rendtartások), amelyet a 200 tagú nagytanács, majd a népgyűlés is – kisebb módosításokkal – elfogadott. Ez a rendtartás lett a genfi kisállam és a kálvini reformáció alapokmánya. Jórészt az Institutio alapján készült.

Néhány főbb pontja a következő: „A mindenható Isten nevében. Hogy a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliuma a maga tisztaságában híven megtartassék, az ifjúság alaposan és szorgalmasan oktattassék ... jónak láttuk, hogy az egyház kormányzása akként szerveztessék meg, amint az Úr rendelte”. Részletesen rendelkezik a lelkészek, tanítók, a vének és a diakónusok munkaköréről. A lelkészek feladata az igehirdetés és a sákramentumok kiszolgáltatása. A vénekkel együtt gyakorolják az egyházfegyelmet. A lelkipásztorokat, a lelkészek testülete választja, és a tanács erősíti meg tisztükben. A tanítók feladata a hívek és a gyermekek oktatása a szent tudományban. A tanítók munkájának megkönnyítésére, a Strassburgban írt Kátéját – kérdés - feletet alakban – átdolgozta. A presbitereket a tanács választja egy évre. Számukat 12-ben határozták meg. Ezek a lelkészekkel együtt alkotják a Consistoriumot, amelynek feladata a nép erkölcsi életére való felügyelet, és az egyházfegyelem gyakorlása. A diakónusok tiszte a szegények és árvák gondozása és a betegek ápolása. Istentiszteletet minden vasárnap és hétköznap tartottak, úrvacsorát azonban csak évi négy alkalommal osztottak! (Kálvin szerette volna, ha minden hónapban). A keresztelést az

istentisztelet keretében, a gyülekezet közösségében végezték. Temetés minden gyászbeszéd és ceremónia nélkül, egyszerű imával ment végbe.

A rendtartás ellen vétőket első ízben pénzbírsággal sújtották. Súlyosabb esetben, ha valaki botrányos életet élt, paráználkodott, vagy részegeskedett, eltiltották az úrvacsorától. Kálvin arra törekedett, hogy a tanács ne szóljon bele az egyház ügyeibe. Sokan nehezen tűrték a szigorú rendet. Ellenségei diktátorsággal vádolták. Közte és főleg a „régii” genfiak között egyre feszültebbé vált a viszony. Némelyek szabadságukat féltették a „jövevények”-től. Súlyos pártharcok is nehezítették Kálvin munkáját, de ő egyedül Isten dicsőségét nézte és mit sem törődött a rágalmakkal. Szilárdan és félelem nélkül állta az ostromot, nem törődve testi épségével sem, ami gyakorta került veszélybe.

Kálvin korán felismerte, hogy a reformáció leghathatósabb fegyvere a betű. Ezért – rendkívül sokoldalú elfoglaltsága mellett – prédikálás, előadások az egyetemen, consistoriumi ülés vezetése, beteglátogatás – széles körű irodalmi munkásságot és levelezést folytatott.

Gúnyiratban cáfolta a Sorbonne reformációt támadó tételeit. Levelet írt V. Károly császárhoz, amelyben Luther fellépésének szükséges voltát igazolta. Majd III. Pál pápa áskálódásait utasította vissza, aki szemrehányást tett a császárnak a Lutherrel szembeni engedékenységeért. Levelezett Renata ferrarai hercegnővel, a lengyel királlyal, az angol érsekkel. Segített a skót egyház szervezésében. Leveleivel fölkereste a bebörtönzött francia hitsorsosait is, bátorítva és biztatva őket: „Istennek minden gyermeke imádkozik önért. Bármi történik is, mi reméljük, hogy Isten fogságukat jóra fordítja” (Egyh. Tört. I. 128 oldal).

Kálvin összegyűjtött levelei 11 kötetet tesznek ki.

12. Harca a libertinusokkal

A libertinizmus, mint szekta Európában sokfelé felütötte fejét. Szabados gondolkozásukkal és életükkel a társadalmi és családi élet bomlasztóivá váltak. A libertinus nők valóságos sportot űztek a paráználkodásból. A genfi társadalomra ezért jelentett veszélyt a libertinus gondolkozás, mert a kis állam népe rendkívül büszke volt függetlenségére és szabadságára. Nem csoda tehát, hogy ez a gondolkozás erős visszhangra talált, főleg az előkelők körében. Az első nyílt összeütközés Kálvin és a libertinusok között Ameaux Péter, tekintélyes polgár ügyében tört ki. Ameaux a hitvallást nem írta alá, templomba nem járt, és feleségével együtt, parázna életet élt, ami sokakat megbotránkoztatott. Kálvinra azért haragudott, mert a szerencsejátékok betiltása következtében kártyagyára csődbe jutott. Kálvint mindennek elmondta, csak tisztességes embernek nem. „Mit akar ez az Istentől megátkozott ember, tán csak nem püspökséget?” A consistorium nem tűrhette Ameauxék botrányos viselkedését, megidéztek, és arra ítélték, hogy egy szál ingben, mezítláb fáklyával a kezében – egy törvényszolga vezetése mellett – menjen végig a városon, végül a piactéren térdelve, kérjen bocsánatot a gyülekezettől.

Ez a rendkívüli büntetés nagyon felborzolta a kedélyeket. Kálvint okolták a szigorú ítélet miatt. A templomban botrányos jelenetek játszódtak le, közbekiabálások, sőt fenyegetőzések is elhangzottak. Sajnos ez csak a kezdet volt. 1546 tavaszán Perrin és családja, mit sem törődve a szigorú tilalommal, nagy táncos mulatságot rendezett. Sokan lerészegedtek, trágár dalokat énekeltek. A consistorium maga elé rendelte a vétkeseket, hogy gátat vessen a féktelen dorbézolásnak. Perrin és felesége arrogánsan viselkedett a consistorium előtt. „Nyomorult ember – kiáltotta az asszony Kálvin felé – te akarod a családunkat semmivé tenni? Tudd meg, te előbb fogsz Genfből elpusztulni, mint mi!” (Révész im. 143). Kálvin türtőztette magát és csak ennyit válaszolt: Asszonyom, az ön családja épp úgy alatta áll a törvénynek, mint bármely más család. Ha nem akarnak Krisztus törvénye szerint élni, ám legyen, de akkor menjenek el, és építsenek maguknak egy új várost, de Genfben Isten lesz az úr. A családnak bünbánatot kellett tartania és bocsánatot kellett kérnie.

Ezzel az ügy lezárult, de a régi barátság – Perrin és Kálvin között – elhidegült. (Perrin volt az egyik szindikusz, aki Kálvin visszahívása mellett kardoskodott).

Látszólag helyreállt a béke Genfben. De ez csak látszat volt. A gyűlölködés parazsa a hamu alatt tovább izzott. Egyik nap a Szent Péter templom szószékén egy névtelen levelet találtak, amelyben Kálvint halállal fenyegették meg. A rendőrség nyomozni kezdett, és nemsokára el is fogta a tettet. A bíróság halálra ítélte és ki is végezték. Az ügy újra fölkavarta a kedélyeket. A nép egy része zúgolódni kezdett. Kálvint Káinnak csúfolták, kutyákat uszítottak rá, amelyek belemartak a lábába és a ruháját is letépték. Ennél súlyosabb volt, hogy 20 fiatal fogadalmat tett, hogy Kálvint megköttözve a Rhone-ba dobják. A helyzet mindjobban elmérgesedett. A nagy tanácsban is késhegyig menő harc dúlt. Egyik alkalommal Kálvin éppen akkor lépett be az ülésterembe, amikor a tanácsosok kardot rántva, egymásnak akartak rontani. Kálvin a feldühödött emberek közé állva felkiáltott: „Ha akarjátok, újra száműzetésbe megyek, és ha azt gondoljátok, hogy Genf az evangélium nélkül is meg lehet menteni, ám próbáljátok meg!” Kálvin rendíthetetlen nyugalma lecsillapította a kedélyeket. „Ha akkor a szó teljes értelmében, a kivont kardok közé nem áll, a legiszonyúbb vérfürdő ki nem kerülhető” - írja Béza (40). Kálvint nagyon megviselték ezek a fájdalmas és szomorú események. Fárelnek ezt írta: Arra kérem az Istent, hogy vegye le vállamról ezt a súlyos terhet, mert már nem bírom.

13. Újabb küzdelmek

A libertinusok pártja mindent elkövetett, hogy a tanács vegye ki a consistorium kezéből az exkommunikáció jogát és a kiközösítést, maga gyakorolja. Fő hangadója az ügynek a város egykori mártírjának a fia, Berthlier Philibert volt. Hű pártfogót talált az „ügynek” a Perrin családban. Kálvin erélyesen tiltakozott ez ellen, a tanács azonban továbbra is fenntartotta előbbi végzését. Az őszi úrvacsoraosztásra Berthlier és hívei fegyveresen jelentek meg a templomban és úrvacsorázni akartak. A helyzet rendkívül feszült volt, mindenki izgatottan figyelte, hogy mi fog történni. Kálvin elvégezte az igeszolgálatot az Úr asztalánál, majd kezét a szent jegyek fölé tartva, határozott hangon kijelentette: „Ezeket a kezeket levághatjátok, tagjaimat szétzúzhatjátok, véreimet kionthatjátok, de arra, hogy nektek ezeket a szent jegyeket kiszolgáltassam, soha semmi erővel nem fogtok kényszeríteni”.

A libertinusok sorra felálltak és kimentek a templomból. A tanács végül is visszavonta előbbi döntését, és a fegyelmezés jogát a consistorium kezében hagyta.

Ezekben a forrongó időkben, Isten újabb próbával látogatta meg hű szolgáját. 1549-ben meghalt küzdőtársa, De Bure Idelette. Édes hű nejem volt nekem, aki értem minden áldozatra készen állott. Összeroskadtam volna, ha minden erőmet össze nem szedem, hogy fájdalmamon erőt vegyek – írja barátjának Viret Péternek.

Kálvinnak azonban nemcsak a libertinusokkal gyűlt meg a baja, hanem a tévtanítókkal is. A sok eset közül most csak kettőt hozok elő. Az egyik Castellio Sebestyénnel való vitája. Castellio a genfi iskola igazgatója, kétségbe vonta a Szentírás ihletettségét, különösen az Énekek éneke ellen hadakozott. Ez nem Szentírás, hanem a buja Salamon szerelmi dala, semmi köze az isteni kijelentéshez – állította. A tanács elé került az ügy, és miután ferde nézeteit nem volt hajlandó visszavonni, - megfosztották igazgatói tisztségétől és száműzték a városból.

A másik ügy még kiélezettebb volt. Bolsec Jeromos karmelita barát, majd orvos, hit dolgában teljesen megbízhatatlan, kiforratlan egyéniség. Hol a reformáció híve, hol visszatér a rk. vallásba, aztán újra a reformációhoz csatlakozik – Genfben telepszik meg.

Egy ideig Kálvin barátjának mutatja magát, ámde hamar kibújik a szög a zsákból. Az egyik gyűlésen föláll és éles szavakkal támadni kezdi – a tanács által hivatalosan is elfogadott – predestináció tanát. „Alig lehet hamisabb tanítást elképzelni, mint a predestináció tana, amely Istent zsarnokká teszi, aki örül az elkárhozottak gyötrelmének”. Kálvin erélyesen utasította

vissza Bolsec szavait: Maradjon ön csak az orvosi hivatása mellett, és ne szóljon bele olyan dologba, amihez nem ért. Bolsecet is elítélték és kiutasították a városból.

14. A Servet ügy

A libertinusokkal való súlyos küzdelmek idején, újabb veszedelem fenyegette a genfi reformációt. Váratlanul a városba érkezett Servet Mihály spanyol orvos.

Servet nagy tehetségű, de zavaros fejű, öntelt és heves vérmérsékletű ember volt. Alig volt még 20 éves, amikor önálló tanrendszerrel lépett föl, amelyben heves támadást indított a keresztyén vallás központi tanítása, a Szentháromság tana ellen.

Könyvét megpróbálja Svájcban is terjeszteni. Bázeltől kiutasítják. Párizsba megy, és Kálvinnal akar találkozni. A felkínált hitvita elől azonban kitér. Kálvinnal többször levelet vált. Ennek során reformátorunk elküldi neki az Institutió egy példányát is, amit Servet gúnyos megjegyzésekkel küld vissza.

Kálvint halálosan gyűlölte – leveleiben nemegyszer tudatlan, ostoba, eszeveszett embernek nevezte. A Szentháromságot pedig a pokolbeli háromfejű kutyához, a Cerberushoz hasonlította. A szentháromságot tagadó könyve miatt Vienneben, a püspök törvényszéke halálra ítéli, mint veszedelmes eretneket. Azonban sikerült megszöknie. Az volt a terve, hogy Itáliában telepszik meg. Útja Genfen vitt keresztül. Tovább utazhatott volna, de kezdte magát egyre jobban érezni a városban. Lehet, hogy a libertinusok – akik ekkor többségben voltak a tanácsban – Kálvin ellen uszították. Végül is Kálvin kérésére letartóztatják. Kihallgatása során kihívóan viselkedik.

Amikor Kálvin Servet tételeit sorra megcáfolja, kifogyván az érvekből, ocsmány szitkozódásba kezdett. Kálvint Simon mágusnak, csalónak, nevetséges törpének, sőt gyilkosnak nevezte. Közben megkeresés érkezett Vienneből, amelyben Servet kiadatását kérték. Servet, a hír hallatára megrémül, és sírva könyörög, hogy semmiképpen ne adják ki, hiszen ott halálos ítélet vár rá. Kéri, hogy ügyében a genfi bíróság ítélkezzen.

Mielőtt a genfi törvényszék meghozta volna ítéletét, körkérdéssel fordult a többi svájci városhoz és véleményüket kérte ez ügyben. A városok egyhangú javaslata az volt, hogy az efféle pestis, amely felemésztené Krisztus testét, irtassék ki, nehogy nemtörődömségünk miatt, a többi városok is megfertőztessenek.

A libertinusok elnémultak, és nem is mentek el a tanács ülésre, amely mint törvényszék, október 23-án ítélethozatalra jött össze. Az ítélet egyhangú volt: „Mi, ezen város syndikusai, és bűnügyi bírái, az előttünk lefolyt per alapján, te Servet Mihály már sok idő óta, minden figyelmeztetés és intés ellenére, hamis és eretnek tanokat terjesztesz. Ennél fogva abban munkálkodtál, hogy Isten egyházában szakadást és zavart idézz elő, az eretnesség súlyos bűne, súlyos testi büntetést érdemel. Minthogy az Isten egyházát, ezen ragálytól megtisztítani és a megrothadt tagot, abból kivágni akarjuk – az Isten nevét segítségül hívván – arra ítélünk téged Servet Mihály, hogy te megköztessél, a Champel mezejére vitessél, és ott egy karóhoz köttetve, az általad írt könyvvel együtt elevenen megégettesél”. (Révész im. 199)

Kálvin megpróbálta, hogy a törvényszék az ítéletet pallosra változtassa, de kérését elutasították.

Servet, amikor az ítéletet előtte felolvasták, kővé meredten ült, majd térdre esve, zokogva kegyelemért esdett. Kálvin a kivégzés előtti napon börtönében felkereste Servetet. Servet bocsánatot kért Kálvintól a sok sértésért. Kálvin válasza az volt: ne tőlem kérj bocsánatot, hanem attól, akit iszonyúan káromoltál, amikor hármás fejű kutyának nevezted.

Az ítéletet 1553. október 27-én végrehajtották. A történetekért sokan Kálvint hibáztatták. Béza Tódor, (Kálvin utóda a lelkipásztorságban) így foglalja össze Servet kivégzésének korabeli megítélését a Kálvin életéről írt könyvében: „Sokan nehezteltek, hogy miért kell bántani az eretnességet. Némelyek úgy vélték, hogy korlátok közé kell szorítani ugyan, de a legnagyobb

büntetéssel súlytani, mégsem szabad ... mások abban a nézetben voltak, hogy ezeket Isten büntetésére kell bízni”, elfelejtve, hogy Franciaországban ezrével gyűjtötták meg a máglyát a hugenották alatt. Korabeli sok tudós azonban, mint pl. Melancton és Bullinger is helyeselték a genfi törvényszék ítéletét.

Akárhogy is nézzük a Servet ügyet, ez a kivégzés iszonyatos dráma volt, amelynek füstje elhomályosítja Kálvin arcát, és nem vet jó fényt a genfi reformációra.

15. Consensus Tigurinus (Zürichi Egyetértés)

Kálvin vezéri szelleme, egységre törekvő hatalmas ereje, már korán túllépett Genf határára és egész Európa szellemiségére döntő befolyással volt. 1549-ben az úrvacsora kérdésében egységre jutott Bullinger Henrikkel, amit Consensus Tigurinus néven ismer a történelem. Ennek az egységnek szép bizonyossága az 1566-ban nyilvánosságra hozott II Helvét Hitvallás. (A Heidelbergi Káté már előbb megjelent).

Servet halála után, a libertinusok még egy ideig csendben maradtak, de lassan magukhoz térve, ismét mozgolódni kezdtek. Újra fölvetették az exkommunikáció kérdését, amit most összekapcsoltak a menekült hugenották ügyével. A józan életű genfiak nagy szeretettel fogadták ezeket a szorgalmas, hithű embereket. Nem úgy a libertinusok. Lépten-nyomon beléjük kötöttek, sőt nemegyszer tettelegességgé is fajult az irántuk érzett gyűlölet. Kálvin azonban megvédte hitsorsosait, ugyanakkor keményen védte az exkommunikáció jogát is.

1555 fordulatot hozott Kálvin és a libertinusok közti ádáz küzdelemben. A választáson a libertinusok kibuktak a tanácsból. Végső elkeseredésükben fegyveres felkelést szerveztek. Gonosz tervük az volt, hogy az istentiszteletre összegyűlt híveket megtámadják és a menekültekkel együtt, felkoncolják. Az összeesküvést azonban leleplezték. A vezetőket halálra ítélték és kivégezték, másokat száműztek, vagy súlyos pénzbírságra ítélték. Ezekről a válságos napokról és évekről így emlékezik meg Kálvin a zsoltárokhoz írt kommentár előszavában: „E gyülekezetbe lépésem óta oly sok küzdelemnek voltam kitéve, hogy ha azokat mind el akarnám beszélni, hosszú történet lenne belőlük ... alig volt egy nyugodt percem. Amikor a Sátán mindent elkövetett a gyülekezet teljes felforgatására, a halálos csapásokat saját magamon fogtam föl”.

16. A főiskola

1555 őszére megváltoztak az erőviszonyok. Kálvin barátai kerültek vezető pozícióba. A nyugalom évei következtek. Ez lehetővé tette, hogy régi tervét, egy főiskola felállítását megvalósítsa. A reformáció terjedésével egyre nagyobb szükség volt jól képzett lelkipásztorokra. A Sátán azonban beleszólt terveibe. Kálvin sovány teste az erőfeletti munkában megrokkant. Öt-hatféle súlyos betegség is kínozta. Igen nagy szüksége lett volna egy kis pihenésre. Ő azonban ezt nem ismerte. Fáradhatatlanságára jellemző, hogy amikor keze is reszketni kezdett, és nehezeire esett az írás, írnokának folyamatosan diktálta a mondanivalóit.

Amint egészsége valamennyire javult, rögtön hozzáfogott a főiskola megvalósításához. Pénz azonban nem volt. A genfi köztársaság lélekszáma kicsi volt, az összlakosság alig tett ki 20000 főt. Kálvin adakozásra szólította fel a polgárságot – az adakozásban maga járt elől jó példával. De ezzel nem elégedett meg, hanem házról házra járva gyűjtötte az adományokat.

Az eredmény meglepő volt, több mint 10000 arany gyűlt össze. Azonnal hozzáfogtak az építkezéshez, és fél év alatt már állt az épület. 1559 július 5-én, ünnepélyes keretek közt fel is avatták. Első rektora Béza Tódor menekült hugenotta volt, a tanári kar jó része is külföldről bevándorolt tudósokból állott. A képzés két részre oszlott. Az alsó tagozatban (7 osztály) klasszikus nyelveket, retorikát és történelmet tanítottak. A felső 3 osztályban főleg teológiát (Ó és Újszövetség írásmagyarázat), aztán etikát és orvostudományt.

Már az első évben 900 hallgató iratkozott be, köztük főurak és fejedelmek gyermekei is. Jöttek Európa minden országából, hogy Kálvin és Béza lábainál tanulják a szent tudományt. A következő évben annyian jelentkeztek, hogy bővíteni kellett a főiskolát. Égető szükség volt jól képzett tudós lelkipásztorokra, főleg Franciaországban, ahol ekkor már 2150 gyülekezet szerveződött (Coligny jegyzéke szerint, amit a királynőnek nyújtott be).

Kálvin a hozzá küldött kérő levelekre az ismert szállóigével válaszolt: „Küldjétek faágakat és mi oszlopokat faragunk belőlük”. Hathatósan segítette a reformáció ügyét az is, hogy Svájcban, ebben az időben 30 kiváló nyomda működött.

Kálvin az előadásait sohasem olvasta. Szabadon adott elő. Hogy ezek mégis fennmaradtak, az egyedül szorgalmas tanítványainak köszönhető, akik állandóan jegyzeteltek. Diákjai nagyon szerették, mert közvetlen és barátságos tudott lenni, a szegény diákokat pedig anyagilag is támogatta. Hatása túlterjedt Svájc határán, angol, skót, holland, cseh és lengyel reformátorok és uralkodók kértek tőle tanácsot és eligazítást.

1562-ben kitört a francia polgárháború. A hugenották győzelmesen vívták meg a hit szép harcát, Kálvint azonban mély szomorúsággal töltötte el honfitársainak pusztulása. Ezekben az években egyre súlyosabbá vált betegsége is. Volt olyan eset, hogy abba kellett hagynia a prédikálást, mert fojtó köhögés fogta el annyira, hogy szája vérrrel telt meg. Az egyetemi előadásait is félbe kellett hagynia. Erős fejfájás, gyomor- és bélbántalom kínozza, ami szervezetét egészen legyöngítette. Orvosai mindent elkövettek, hogy legalább enyhítsék fájdalmait, de nem sok eredménnyel. Szolgálatképtelensége ellenére, a tanács továbbra is kiutalta fizetését, de ő ezt azzal utasította el, hogy nem szolgált meg érte.

17. Az utolsó napok

Kálvin a súlyos betegségét nagy lelki nyugalommal és türelemmel viselte. Betegágyán sokszor így sóhajtozott: Meddig még Uram... meddig?

Április 2-án hordszéken elvitték a templomba, együtt énekelt és úrvacsorázott a hívekkel. Április 25-én végrendelkezett. Csekély vagyont testvéreire hagyta. Még aznap magához kérte a tanácsot és elbúcsúzott tőlük: „Tiszteletre méltó uraim, nem tudom nektek megköszönni azt a kitüntető barátságot, amellyel irántam viseltetek és gyakori erőtlenségemet, nagy békével túrtétek”.

Felemlíti sok küzdelmét, a genfi nép iránti szeretetét, majd bocsánatot kér indulatosságáért. Figyelmezteti őket a várható próbákra, de ne csüggedjenek. Majd kérve kéri, hogy a békességet és a jó egyetértést őrizzék meg. Végül mindnyájukat imába foglalva, kezét fogott és elbúcsúzott tőlük. A tanácsos urak nem tudták elfojtani könnyeiket. Úgy búcsúztak tőle, mint édesapjuktól.

Április 28-án megható alázatossággal vett búcsút lelkipásztortársaitól is. „Amikor először jöttem ebbe a városba teljes volt a zűrzavar. Itt volt ugyan a derék Fárel és később a vak Coraud, Saumier Antal mester, meg az ékesen szóló Froment. Csodálatos küzdelem és kemény próbák közepette éltem itt” – emlékezik vissza az elmúlt esztendőkre. Majd sorra veszi a fájdalmas és keserű napokat, a sok megaláztatást, száműzetését, az újrakezdést és a súlyos harcok között kivívott győzelmeket. „Kemény nyakú és makacs nép ez – legyetek azért készen mindig a küzdelemre, de mindenkor csak egyet szolgáljatok: Isten dicsőségét.”

Utódjául Bézát ajánlja. Megköszöni, hogy betegsége alatt helyettesítették, majd együtt imádkozik velük és megáldja őket. Kálvin az elkövetkező napokat szüntelen imádkozásban tölti. Május 19-én még együtt úrvacsorázott lelkész társaival. Május 27-én, amikor leszállt a nap, nagy lelke is megnyugodott az Úrban. Béza, aki végig ott volt halálos ágya mellett, így sóhajtott: „A leszálló nappal együtt, Isten elvette tőlünk a fényes világosságot”.

Kálvin 54 éves korában halt meg. Halála mély gyászba borította az egész várost. Seregestől jöttek ravatalához. Május 29-én kivitték koporsóját a Plain Palais köztemetőbe, és

minden gyászbeszéd nélkül, egyszerű imával egy jeltelen sírba temették el. Kálvin akarta így, hogy sírját ne jelöljék meg.

Néhány szó Kálvin jelleméről:

Egész valója a komolyságot és lelkierőt sugárzott. Az ékesszólást és a cikornyás beszédet nem szerette. Keveset és egyszerűen beszélt, de minden szavának súlya és magva volt. Lelki erejének forrását az Istennel való szoros kapcsolatban találjuk. A XVI. század gyermeke volt, ami sok mindent megmagyaráz a tetteiből. A szenvedélyes hitviták sokszor vitték túlzásba, néha tévedésbe is, de ezt utólag mindig igyekezett kijavítani. Kegyessége és hite rendkívüli tehetséggel párosult, a dolog lényegét azonnal felfogta. Akarata szilárd, jellege tántoríthatatlan volt. Még ellenségei is csodálattal nézték. Állítólag a pápa így kiáltott fel, amikor hírül adták Kálvin halálát: „Ilyen szolgálattal úr lennék az óceán mindkét partján”: Kálvin minden szolgálatában egyedül Isten dicsőségét nézte. Ennek a szolgálatnak örök jelképe az ég felé tartott szív: „Szívemet égő áldozatul neked adom Uram!”

Bocskai István (1557-1606)

A 17. század politikai, teológiai és kulturális élete

Bevezetés

Tündérbert. Móricz Zsigmond trilógiája révén került be a szélesebb erdélyi és magyarországi köztudatba a művészi megszépítés igényével készült humanista Erdély-kép. A 16. századi tudós humanisták (Oláh Miklós, Verancsics Antal) leírásaiban a tudományos szándékú tárgyilagosság művészi oldalát képezi a valóságot kiszínező költőiség. Verancsics leírásában azt olvashatjuk, hogy Erdélynek: „Gyönyörű árnyas ligetei vannak, soha ki nem apadó patakok öntözik, mindenfelé napsütött és szőlőhozó dombok emelkednek s csaknem mindegyik alatt, mindkét oldalt, széles síkság húzódik. Földje egyébként mindenhol bármire igen alkalmas, s ha mindent figyelembe veszünk, minden tájjal, amely talajának termékenységével, terményeinek bőségével, nyájainak sokaságával, folyókkal, forrásokkal, vízesésekkel, szelíd éghajlattal, egyszóval mindennel, amire csak embernek szüksége van, dicsekedhetik, össze lehet mérni, egyik mögött sem marad el és a legtöbbet felülmúlja.”

Az erdélyi táj és természet e humanista eszményítéséhez gazdasági, politikai és művelődési önállóság is társult, amely később a transzszilvanizmus név alatt ismert történelemszemlélet kialakításához vezetett.

Mint árnyék a fényt, úgy követte ezt a pozitív Erdély-szemléletet annak ellentétpárja is, amely szintén erre a jelzőre épített. A *tündéerkert* (hortus imaginarius) *tündéres*, *tündér* szavakhoz az akkori ember tudatában hozzákapcsolódott a *látszólagos*, *színleges*, *tünékeny*, *változó*, *megbízhatatlan* jelentés is. Az erdélyi fejedelmi politika jellegzetességeinek (tünékeny, változó, ingadozó) a kivetítésével van dolgunk, mely politika szükséghelyzet következményeként kényszerből született. Az erdélyi fejedelemség a fennmaradás ösztönétől vezéreltetve ingadozott a kedvezőbb feltételeket ígérő (török vagy Habsburg) nagyhatalom között.

Erdély 16. századi történetének két kiemelkedő politikusa (Fráter György és Báthori István) még nem szánt az országnak önálló szerepet, hanem arra törekedett, hogy a fejedelemséget mielőbb egyesítse az anyaországgal.

A tervek meghiúsultak. A 17. századi politikai konjunktúra szerint alakuló történelem új irányt szabott Erdély fejlődésének, Bocskai Istvánnal kezdődően. Ezzel együtt új korszak is kezdődik Erdély történelmében, mindjárt a 17. század első évtizedében. Ennek lényegét röviden így lehetne megfogalmazni: heroikus kísérlet a magyarság belső problémáinak és európai helyzetének rendezésére.

Az útkeresés évtizedei után Bocskai István fogalmazta meg Erdély történeti hivatását végrendeletében: *„Valameddig pedig a' Magyar Korona ott fen nálunknál erősebb Nemzetségnél, a' Németnél léssen, és a' Magyar Királyság is a' Németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy Magyar Fejedelmet Erdélyben fentartani, mert nekik is oltalmokra, javokra léssen. Ha pedig Isten azt akarná, hogy a' Magyar Korona, Magyar Országban Magyar kézhez kelne [jutna] egy koronás király alá, úgy az Erdélyieket is intyük, ne hogy attól elszakadnának, vagy abban ellent tartanának, de sőt segélyék tehetségek szerént, és egyenlő értelemről azon Korona alá a' régi mód szerént adják magokat. Melly Dologról ha valaha hitel felett való Confederatio lehet közöttük, felette igen javailjuk.”*

Bocskai a bécsi békében (1606) lerakta Erdély állami létének alapjait, és közel fél évszázadra biztosította annak viszonylag nyugodt fejlődését. Bethlen Gábor és I. Rákóczi György az ő nyomdokain haladva alakította ki azt a sajátos politikát, amely a súlyos buktatók ellenére is jelentős gazdasági, kulturális és teológiai eredményeket produkált. Erre figyelve joggal ítélték a fejedelemség aranykorának azt a fél évszázadot, amely Bocskaitól II. Rákóczi György tragikus lengyelországi hadjáratáig terjedt. A megszépítő messzeség és a katasztrófa mélypontja vezeti Cserei Mihály krónikás tollát és képzeletét, amikor Isten csodájának tartja ezt a korszakot: *„Könnyű volna ma is Istennél a segítség; de megszűntek közöttünk a jó cselekedetek, bizony meg is szűntek az isteni csodatételek is; hiában álmodozunk János király, Bocskai István, Bethlen Gábor, Első Rákóczi fejedelem triumphusaival, nem fogjuk utolérni az akkori dolgokat.”*

Bocskai István (1557-1606)

Nem fér kétség ahhoz, hogy Bocskai István a 15-16. század fordulóján Erdély történetének a legjelentősebb alakja volt. Az 1590-es években Habsburg császárbarát és a törökellenes politika leghatározottabb képviselője, 1604-től viszont már a Habsburgok elleni szabadságharc vezére. Jóllehet csak két évig viselte Erdély fejedelmi méltóságát, ez a rövid idő sorsforduló volt és döntően meghatározta Erdély jövőjét.

Családja, születése és ifjúkora

1557. január 1-én született Kolozsvárott, a Mátyás király szülőháza melletti épületben, ahol apja, Bocskai György Habsburg Ferdinánd biztosaként tartózkodott. Édesanyja, lekcsei Sulyok Krisztina délvidéki előkelő család leánya volt, a Bocskai-birtokok viszont Biharban, Nagyvárad és Debrecen között terültek el, központjuk Kismarja volt. Erről vette a család nemesi előnevét is.

Bocskai György a Habsburg magyar királyok híve volt, művelt, eszes férfi, aki szívesebben forgatta a tollat, mint a kardot. Az 1560-as években a magyar királyi kancellária titkáráként működött, s ez a tisztsége Bécshez kötötte. Így István fia, a hatodik gyermek, Bécsben, majd Prágában töltötte gyermekéveit és ifjúkorát. Nem egy előkelő család gyermeke nevelkedett itt, a császárvárosban, az udvar közelében. A nevelés természetesen nem annyira a tudományokban való elmélyülést jelentette, mint inkább a nemesi-vitézi életre való felkészülést, az előkelő társaság szokásainak elsajátítását, az udvari etikett ismeretét, előbb a császári apródok, majd az udvarban szolgáló nemes ifjak társaságában.

1576-ban, tizenkilenc éves korában otthagyta Prágát és Erdélybe jött. A politikai előrejutás akkor a vagyonnal és a családi kapcsolatokkal függött össze. Mit remélhetett volna a bihari nemes ifjú a nyugat-magyarországi főúri társadalomban? A gyulafehérvári udvarban viszont tárt ajtók várták, hiszen nemcsak a legelőkelőbb erdélyi családhoz fűzték rokoni szálak, hanem a fejedelmi családhoz, a Báthoriakhoz is.

Politikai pályakezdés

Erdély mozgalmas napokat élt akkor: a lengyel királlyá választott Báthori István éppen indulóban volt Krakkóba. A fejedelemséget ugyan megtartotta, a helytartóságot azonban bátyjára, a vajdává választott Kristófra ruházta, akinek felesége Bocskai István néneje volt. Így érthető, hogy Bocskai alig múlt húszéves, amikor máris a fejedelmi tanács tagja lett.

1581-ben, Kristóf vajda halála után pedig már a trónörökösnek kiszemelt, de még kiskorú Báthori Zsigmond nevelője, és az országot kormányzó, négy főúrból álló testület egyik tagja. Amikor István király meghalt (1586-ban), ő képviselte Erdélyt a krakkói temetésen.

1588-ban a tizenhat éves Báthori Zsigmondot nagykorúsította az országgyűlés és kezébe adta a fejedelmi pálcát. A fiatal uralkodó mellett Bocskai a fejedelemség első és legbefolyásosabb embere. Jóllehet Zsigmond a jezsuiták neveltje és buzgó katolikus, Bocskai pedig meggyőződéses kálvinista, politikai és katonai téren teljes köztük az egyetértés.

1592-ben a fejedelem kinevezi nagybátyját nagyváradi kapitánnyá. Ebben a minőségben nemcsak Erdély legfontosabb végvárának parancsnoka lett, de egyben a mezei hadaknak és az egész erdélyi seregnek a főgenerálisa is. Szava döntő a politikában.

Bocskai a Habsburg-barát

Bocskai úgy ítélte meg a politikai helyzetet, hogy a török már túljutott hatalma deklarációján, s ha Erdély szövetkezik a császárral, közösen kiszoríthatják őket az alföldi részokről. Elgondolásának megnyerte a fejedelmet, s közös elhatározással, katonai erőt alkalmazva, megtörték a politikai ellenzéket (a vezetőket nemegyszer kegyetlen keménységgel végezték ki), amiért azt vallotta, hogy Erdély nem fordulhat szembe a török hatalommal.

1595-ben a fejedelem megbízásából Bocskai Prágában szövetséget köt Rudolf császárral. Írásba foglalták azt, hogy a két ország együttműködik, Báthori Habsburg főhercegnőt kap feleségül s mindkét uralkodó kötelezi magát a török elleni hadjárat megindítására, Erdély pedig felmondja az adófizetést a Portának.

Bocskai vezetésével az erdélyi hadak még abban az évben elindultak és benyomultak Havasalföldre (ahol csatlakozott hozzájuk Mihály vajda), majd egyesült sereggel Gyurgyevónál (Giurgiu) döntő győzelmet arattak a nagyvezér hadán. Ha a császár megfelelő létszámú csapattal segítette volna a hadműveletet, teljesen összeroppanthatták volna a törököt. A császári hadak viszont nem érkeztek meg, legalábbis nem kellő számban. Rudolf császár úgy vélte, hogy birodalmi szempontból más, fontosabb feladatai vannak. Így Erdély magára maradt a törökkel szemben, a Porta pedig nem tűrte, hogy a fejedelemség a Habsburgok kezén maradjon.

Politikai bonyodalmak

Báthori Zsigmond e reménytelen helyzetben lemondott trónjáról (1597), s a fejedelemséget átadta Rudolfnak. A császár biztosai meg is érkeztek, a Basta generális parancsnoksága alatt benyomuló néhány ezer zsoldos viszont nem volt elég a török támadás kivédésére. A császári csapatok Erdélyt egyébként is ellenséges területként kezelték, raboltak és gyilkoltak mindenfelé.

A belső elégedetlenség hírére Báthori Zsigmond visszatért, majd 1599-ben újra lemondott, ezúttal unokatestvére, Báthori András bíboros javára.

Rudolf Mihály vajdával szövetségbe lépett, aki hadaival András bíborosra támadt. A veszített csata után Andrást az elkeseredett székelyek agyonverték, mert a Báthoriakat meggyűlölték amióta Zsigmond visszavonta katonaszabadságukat, és Bocskai leverte lázadásukat.

Mihályt 1600-ban az országgyűlés fejedelemmé választotta, de újra visszatért Báthori Zsigmond, majd Basta is ellene fordult, és a tábornagy 1601-ben megölette.

Két évvel később Basta leverte a török támogatással harcoló Székely Mózes is, s ezzel egyedüli ura maradt Erdélynek. Az egykori virágzó fejedelemség ekkorra teljesen elpusztult. Bebizonyosodott, hogy az adott hatalmi helyzetben Erdély nem szakadhat el a Portától.

Csalódás és fordulat

Bocskai kezdetben megpróbált együttműködni a császári biztosokkal, de első perctől kezdve tapasztalnia kellett, hogy nem bíznak benne, Mihály vajda pedig birtokaitól is megfosztotta. Amikor szót emelt Basta zsoldosainak garázdálkodása ellen, jelenléte is kényelmetlenné vált.

1601 elején Prágába rendelték, nem is engedték vissza csak 1602 végén. Hazatérte után saját szemével láthatta, mire juttatta Erdélyt az általa kedvezményezett politika. Meggyőződhetett róla, hogy a császári udvar a Portánál is nagyobb ellenség.

A szabadságharc

Egy ideig birtokaira visszahúzódva figyelte a dolgokat, majd 1604-ben megkezdte a Bécs-ellenes szervezkedést. Erre ösztönözte nemcsak az erdélyi helyzet, de a Felvidék, a királyi Magyarország elégedetlensége is, ahol nemcsak a zsoldos hadak garázdálkodtak, de Rudolf katonai terrortól végezte az erőszakos ellenreformációját.

A török földre menekült erdélyi nemesek is biztatták, mindenekelőtt a fiatal Bethlen Gábor, aki a török jóindulatáról biztosította. Amikor 1604 őszén úgy érezte, hogy a kassai főkapitány, Belgioioso gróf támadása személyében is veszélyezteti, nyíltan kilépett a porondra.

Ettől kezdve az események villámgyorsan peregtek. Bocskai megnyerte a császári zsoldban álló hajdúkat, s 1604. október 15-én éjjel, Álmosd és Diószeg között, szétverte a kassai főkapitány seregeit. *„Immár azért Bocskai István is, ki ilyen dologhoz kezdett, semmi munkáját nem szánván, és értékét semmiben sem kímélvén, pénzzel, amit nem ért, ezüst míveit, kit épen, kit darabokra vagdaltatván, tartozás nélkül osztá a hajdúknak, hogy magához vonhassa őket, kik*

mind az adománytól és szép szóval meggyőzöttetvén, már derekasan gyűlni kezdetek" — írja az emlékiró Hídvégi Mikó Ferenc.

Csapatái naponként növekedtek, a felkelés szabadságharccá nőtt. Néhány hét leforgása alatt húszezer ember gyűlt zászlai alá.

Debrecen, Kassa, a felvidéki bányavárosok megnyitották előtte kapuikat, s 1605 nyarán kezére kerül Erdély, a Felvidék és a Dunántúl is. Hajdúi ekkor már Ausztriában is portyáztak. A Porta szövetségesül fogadja, és támogatásáról biztosítja.

A fejedelem

A nyáradszeredai országgyűlés 1605. február 29-én Erdély, a szerencsi országgyűlés pedig április 20-án Magyarország fejedelmévé választja. A hadműveletek miatt többnyire Kassán székel, távollétében kormányzóként Rákóczi Zsigmond helyettesíti Erdélyben.

Rudolf császár végül is kénytelen tárgyalásokat kezdeni Bocskaiával, s megbízottja, Mátyás főherceg 1606 végére megkötötte vele a bécsi békét. A béke orvosolja az alkotmányi és vallási sérelmeket, kimondja Erdély függetlenségét és Bocskai haláláig a fejedelemséghez csatolja a Felvidék öt északkeleti megyéjét, Kassa városával. Ugyanakkor Bocskai közvetítésével Zsitvatorokban a császár és a szultán békét kötöttek egymással. A tizenöt éve folyó háború ezzel bevégeződött és elkezdődhetett a romokba dőlt ország újjáépítése.

Bocskai csak néhány nappal élte túl a béke megkötését. 1606. december 30-án, 49 éves korában Kassán meghalt. A gyulafehérvári székesegyházban temették el, a fejedelmi sírboltban.

„Két esztendő alatt való hadakozásai után - mondja Hídvégi - Bocskai Erdélyből, Magyarországból a németeket kitaszítván, derekas tanácskozásokkal Illésházi István által, Rudolphus császárral a békességről tractálni kezdé, Bécsbe rendeltetvén a tractatusnak helye. Sok discrepatiokkal ultro citroque agitáltatván [innen-onnan forgattatván] a dolog, tizenhét conditiók csinálásával, kire mind akkori császár, azután valók is kötelesek, a békesség végre méné: hogy Magyarország a koronához visszaálljon, Bocskai Istvánnak erdélyi fejedelemségben absolutum dominiuma [teljes uralma] legyen. Mikor immár sok fáradsági után a békességnek jó ezitusával [kimenetelével] Bocskai Erdélybe jöni készülne, nem akará Isten, hogy békességes fejedelemségben dominálhasson [uralkodjék]: élete elvégződék 26-dik decembrisre virradólag Kassán. Ím az Istennek csudálatosok az dolgai: mert tanácsa vala kiváltképpen ama régi nagyuraknak ártatlan törvéntelen halála. Nem szállhata vénséggel koporsójába, életének jobb korában hala meg, ki mondotta per veneficas [bűvöléssel], ki, per toxicum; igaz-e, nem-e? Istennél az ítélet."

Végrendelete

Végrendeletében Bocskai a fejedelmi trónra – bár Báthori Gábort is nagyra tartotta (aki ekkor talán még nem buggyant meg teljesen) és fejedelem-jelöltje figyelmébe ajánlotta – végül Homonnai Drugeth Bálintot jelölte utódjául. Döntése azonban nem vált valóra, mert az erdélyi rendek nem Homonnait, de még csak nem is Báthorit választották meg fejedelemnek, hanem Erdély addigi kormányzóját, Rákóczi Zsigmondot.

A trónutódlásnál azonban még sokkal fontosabb volt Bocskai István politikai végrendeletének az ország sorsával foglalkozó része, mely irányt mutatott a következő korszak bölcs fejedelmei számára.

Végrendelete közel egy évszázadra szóló útmutatása megfogalmazta, hogy Erdély miképpen szolgálhatja leghasznosabban a magyarság ügyét és hogyan maradhat fenn Magyarország a nagyhatalmak szorításában. Bölcs utódai megfogadták javaslatát, a meggondolatlanok pedig elutasították azt, ami végül katasztrófákhoz vezetett.

A végső cél továbbra is az ország egyesítése maradt, azonban ennek haladéktalan megvalósításával Bocskai szakított; a már említett, a tartós fennmaradást mindenképp ellehetetlenítő okok miatt. Végrendeletében az önálló Erdélyi Fejedelemség fenntartásának szükségességét hangsúlyozta, melynek vezetésével, kedvezőbb külpolitikai körülmények között, újra megvalósulhat az ország egysége és a nemzeti királyság újjáéledése.

Bocskai István közel 20 évig volt a magyar lakta országok egyik legmeghatározóbb alakja, egy zűrzavaros, konfliktusokkal teli időszakban. Erről a zűrzavarról azonban jórészt nem ő tehetett, hanem uralkodásra alkalmatlan uralkodók és a tragikus külpolitikai helyzet, mely két nagyhatalom közé szorította az országot és lehetetlenné tette annak tartós újraegyesülését.

Bocskai egy olyan realpolitikus volt, aki hihetetlen éleslátással ismerte fel, hogy szeretett hazájának hosszú távon mi biztosíthatja fennmaradását; és rövid uralma alatt mindent meg is tett tervének megvalósítása érdekében, úgy, hogy közben eredeti célját sem adta fel, azonban annak megvalósítását, a szükségszerűségtől vezérelve, az utókorra hagyta.

Hadvezérként és hadszervezőként is kiemelkedő teljesítményt nyújtott, így ilyen minőségében is teljes joggal emlékezhetünk meg róla. Végül nem szabad elfeledkeznünk kivételes diplomáciai tehetségéről, ami már ifjabb korában is megmutakozott; a későbbiekben pedig lehetővé tett egy Habsburg-erdélyi szövetséget, majd különböző társadalmi rétegek egymás ellen feszülő és robbanással fenyegető ellentéteinek lecsillapítását, végül pedig egy sikeres szabadságharc kompromisszumos lezárását, valamint egy hosszú és szörnyűséges török-háború berekesztését.

Nemcsak hűséges hajdúi irányában tartotta meg szavát és jutalmazta meg őket kitartásukért. Példának kedvéért: ő, aki egykor a székelyek rémeként, lázadásuk vérbefojtójaként lépett fel; később, lehetőség szerint, kiengesztelte őket, és visszaadta s biztosította régi kiváltságukat.

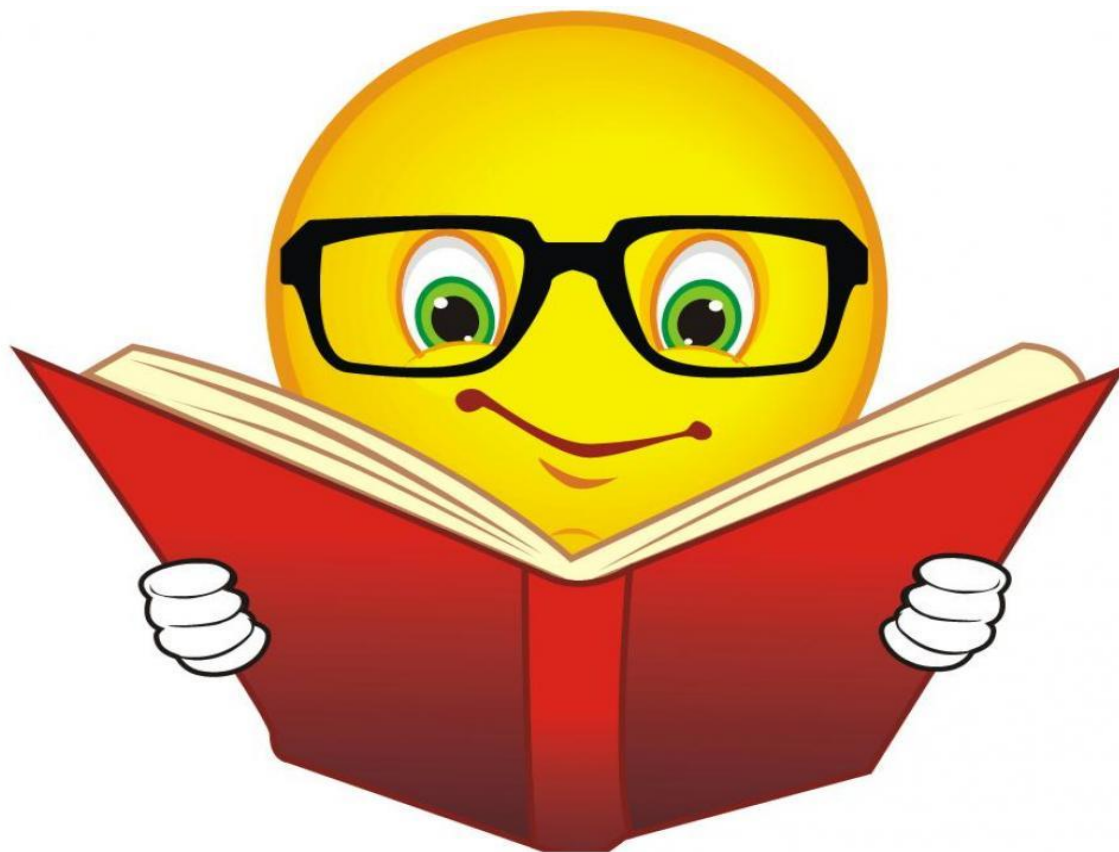
Végrendeletében róluk sem feledkezett meg, kérve őket, hogy ezután az ország többi részével egyetértésben szolgálják nemzetük javát, egyúttal másokat is arra intve, hogy a székelységet ne kényszerítsék többé arra, hogy saját testvéreik ellen fogjanak fegyvert: „Intjük a nemes országot, Erdélyt, mint édes hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kényszerítjük ez egy dologból látván mind jelenvaló s mind következő állapotjokat, hogy a székely nemzetséget, a mitőlünk néki adatott szabadságban tartsák meg és szukcesszorunknak is erre legyen gondja. Így mind magának, mind az országnak birodalma örökösebb lehet. A székelységet pedig, mint kedves híveinket intjük fejünként: szolgáljanak hazájuknak híven és az országgal szép egyezséggel alkuvón, igyekezzenek az egész magyar nemzetnek megmaradására. Többé magyar vérben fertőzni és a nemesség romlására ne igyekezzenek, hogy minden nemzetségek előtt jó hírek s nevek fennmaradhasson.”

Végül említésre méltó, hogy sokan a haza és a vallásszabadság hőseinek egyaránt tartják Bocskait, amiért kiállt a keresztény felekezetek egyenlő elismeréséért. A hiúság sosem vezérelte, sokkal nevezetesebb volt szerénysége; hatalmat pedig annyit birtokolhatott volna szinte, amennyit csak akart, azonban neki nem ez volt a célja. Küldetése volt, és ennek felismerése után megelégedett annyival, ami feladata teljesítéséhez szükséges volt. Feladatát pedig becsületesen teljesítette.

Elképzeléseinek helyességét – a magyar nemzeti uralkodó alatt, kedvezőbb körülmények közt, egyesülő országról; a független Erdély fontos szerepéről; az ideiglenes szétszakítottság vállalásáról és a magyarság összetartásának mindent felülmúló jelentőségéről – a történelem igazolta.

Befejezésül álljon itt végrendeletének híres része, mely röviden összefoglalja Bocskai legfőbb politikai törekvését és üzenetét: „Valameddig pedig a magyar korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél léssen, és a magyar királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik is [a királyi magyarországiaknak] javokra, oltalmokra léssen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a magyar

korona Magyarországon magyar kézhez kelne, egy koronás királyság alá, úgy az erdélyieket is intjük: nemhogy attól elszakadnának, vagy abban ellent tartanának, de sőt segítjük tehetségek szerint és egyenlő értelemről azon korona alá, a régi mód szerint, adják magukat, mely dologról, ha valaha hittel való confederatio közöttök lehet, felette igen javalljuk.”

Anyag forrása:

<http://www.presbiterkepzes.hu/?q=node/51>

<http://cs-tori.blogspot.ro/2009/12/bocskai-istvan.html>

Buzogány Dezső: Harc a tiszta evangéliumért